

Daria Głowiak

ORCID: 0009-0009-6999-7172

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Rozwój społeczny człowieka oraz znaczenie relacji interpersonalnych w życiu adolescentów

Abstract

Daria Głowiak, *Rozwój społeczny człowieka oraz znaczenie relacji interpersonalnych w życiu adolescentów* [The social development and the meaning of interpersonal relations in the life of adolescents]. Kultura – Społeczeństwo – Edukacja nr 2(26) 2024, Poznań 2024, pp. 329–341, Adam Mickiewicz University Press. ISSN (Online) 2719-2717, ISSN (Print) 2300-0422. <https://doi.org/10.14746/kse.2024.26.2.18>

Background: As a social being, humans require contact and interaction with other individuals for proper development at each stage. This dependence is conditioned by multiple factors, such as the necessity to fulfill the mandatory life needs, among which the need to affiliate deserves special attention: that is, the need to belong to a social circle, a community, inside which an individual unit exists and functions every day. One developmental stage where interpersonal relationships receive a deeper meaning is the adolescence period, during which relationships that have existed since childhood undergo a certain kind of transformation. **Methods:** This is an overview of interpersonal relationships of adolescents, based on available databases. This article aimed to explore the essence of the social functioning of adolescents. **Results:** The social functioning of teenagers is characterized by an increasing autonomy regarding their parents and caregivers. The adolescents on their development path are more and more intensely underlining their place in society as well as their willingness to participate in the social space according to the rules they set, which often leads to intergenerational conflicts. In the life of an adolescent, the most important interpersonal relationships are those established during contact with a peer group. This group, due to its characteristics and developmental potential, serves a range of functions that no other social group can provide to a growing adolescent. Said functions include, among others: the function of organizing free time, the function of egalitarianism of the social group, the function of value distribution, and the function of providing an emotional and psychological background to a young adult. During the growing period, friendly relationships established between two adolescents become increasingly crucial. These relationships frequently pre-intimate features, becoming the potential basis for further romantic relationships formed not only during adolescence but also further down the life of the individual. This article clearly shows the key role of social development in the period of adolescence, as well as in the perspective of the whole human life.

Keywords

human development; social influence; puberty period; human needs; emotional development

Wstęp

Okres dorastania przypadający na wiek około 11–20 roku życia to niewątpliwie szczególnie istotny czas w biegu ludzkiego życia, kiedy to adolescenti odnotowują kluczowe zmiany na wielu płaszczyznach swojego funkcjonowania. Obok fundamentalnego rozwoju biologicznego, fizycznego, psychicznego, ma miejsce także równie znaczący rozwój społeczny, w obrębie którego zauważalne są przede wszystkim przemiany o charakterze jakościowym. Zmiany te bez wątpienia uznać można za jedne z najbardziej determinujących dalsze losy młodych, wciąż kształtujących się jednostek, albowiem – jak powszechnie wiadomo – człowiek jest istotą społeczną, a co za tym idzie, nie jest w stanie w pełni prawidłowo funkcjonować poza społeczeństwem, za sprawą którego zaspokaja wiele ze swoich podstawowych potrzeb. Jedną z bazowych potrzeb na pewno jest potrzeba afiliacji społecznej, określana także potrzebą przynależności, która znacząco wpływa między innymi na poziom satysfakcji życiowej człowieka.

Dyskusja

W okresie adolescencji, niezwykle dynamicznym okresie rozwojowym, zachodzi wiele przemian w zakresie społecznego funkcjonowania jednostek. Za najbardziej fundamentalną przemianę uznawany jest proces określany mianem wrastania w społeczeństwo osób dorosłych, jak również poszukiwanie własnego miejsca w społeczeństwie. Innymi charakterystycznymi przemianami tego okresu są: stopniowe uzyskiwanie społecznego statusu osoby dorosłej, specyficzne zmiany w relacjach z osobami dorosłymi, a także wszelkie zmiany w zakresie relacji rówieśniczych. Namysł nad relacjami młodzieży należy rozpocząć właśnie od aspektu ich społecznego statusu, to od niego bowiem w dużym stopniu zależy sposób oraz faktyczny czas wejścia w etap dorosłości. Status społeczny adolescentów warunkuje wiele czynników, należy poddać refleksji między innymi: poszukiwania jednostek nastawione na odnalezienie ich własnego miejsca w społeczeństwie, charakter relacji z osobami dorosłymi i rówieśnikami oraz wszelkie inne podejmowane działania o charakterze społecznym, za sprawą których młodzież próbuje uzyskać „dojrzałszy” niż do tej pory status. Etap ten jednak następuje w określonym miejscu i czasie, stając się jedną z podstaw doboru możliwych do pełnienia ról społecznych. Warto jednak zaznaczyć, iż nie u wszystkich osób dorastających występuje on w jednym czasie. Dojrzewanie pozostaje więc procesem wyraźnie zindywidualizowanym (Czerwińska-Jasiewicz, 2015, s. 127).

Zdaniem Jeana Piageta to właśnie wspomniany wcześniej proces wrastania w społeczeństwo osób dorosłych stanowi fundamentalną właściwość dla dorastania. Proces ten w życiu adolescentów, zwanych także nastolatkami bądź młodzieżą, oznacza, iż zaczynają oni nie tylko postrzegać siebie samych jako osoby równe wobec osób dorosłych, ale również jako osoby, które przez pryzmat tej równości powinny być postrzegane oraz oceniane. Piaget w procesie wzrastania wyodrębnił dwa kluczowe dla procesu zadania, a mianowicie: opracowanie „programu” własnego życia oraz podejmowanie przez adolescentów wszelkich dążeń do skutecznego reformowania społeczeństwa dorosłych osób, co niejednokrotnie stawać się może podłożem do powstawania sytuacji konfliktowych pomiędzy grupą społeczną młodzieży a dorosłymi (Czerwińska-Jasiewicz, 2015, s. 124–125).

Sytuacje te powszechnie zaobserwować można na podstawie relacji rodzinnych, gdzie spotykają się różne pokolenia w relacjach na linii dziecko – rodzice lub dziecko – dziadkowie (pojęciem „dziecko” określamy oczywiście adolescentów). Konflikty pokoleniowe bardzo często wykraczają poza środowisko rodzinne – możliwe do zaobserwowania są między innymi w przestrzeni szkolnej, w relacjach nauczycieli i uczniów. Kwestie sytuacji konfliktowych między przedstawicielami różnych pokoleń są jednak poniekąd na stałe wpisane w społeczny dyskurs, gdyż świadczą o postępującym rozwoju zarówno jednostek, jak i całych grup społecznych. Konflikty pokoleniowe nie muszą zatem mieć wyłącznie negatywnego wydźwięku, można postrzegać je również jako płaszczyznę do wymiany zdań, konstruktywnej krytyki czy szansę na wypracowanie wspólnych rozwiązań sprzyjających wszystkim uczestnikom takowego „sporu”. W społecznym dyskursie jednak bardzo często praktykowane jest kontrastowe ukazywanie różnic między pokoleniowych dotyczących wartości, poglądów czy preferencji. Zdecydowanie wyraźniej podkreśla się budzące negatywne emocje różnice, aniżeli usiłuje się doszukiwać istniejących podobieństw i wzajemnych powiązań. Poszukiwanie przez adolescentów własnego miejsca w społeczeństwie w sposób naturalny powiązane jest z procesem kreowania i tworzenia wspomnianego wcześniej „programu” własnego życia, opartego na indywidualnie kształtującym się nieustannie systemie wartości, który nie pozostaje bierny wobec czynników takich jak choćby relacje społeczne młodych jednostek z osobami im bliskimi czy też autorytetami. Silny wpływ tych relacji widoczny jest w takich aspektach jak na przykład stosunek do założenia w przyszłości własnej rodziny, której podstawą byłby związek małżeński bądź partnerski. Osoby pełniące role autorytetów często są pomocne także w wyznaczaniu życiowych celów adolescentów. Rozwój formalnego myślenia młodzieży oraz postrzeganie przez nią życia w perspektywie czasu pozwala jej wykreować i ustalić realne cele, do których chciałyby w przyszłości zmierzać.

Niemal niemożliwe zatem byłoby oddzielenie tego aspektu od kwestii poszukiwania własnego miejsca w społeczeństwie, które – zdaniem Erika H. Eriksona, psychoanalityka oraz psychologa znanego z teorii rozwoju psychospołecznego – bywa niezwykle pomocne w trafnym zdefiniowaniu własnej osoby i tożsamości. Co więcej, adolescentów charakteryzuje to, że prowadzone przez nich poszukiwania indywidualnego miejsca w przestrzeni społecznej związane jest z silną chęcią reformowania tej przestrzeni, według własnych potrzeb oraz preferencji. Jest to przejaw obserwowanego wśród nastolatków „egocentryzmu młodzieńczego”, określanego przez Piageta swego rodzaju misją, której celem głównym jest przede wszystkim reformacja. U ludzi młodych wraz z procesem decentracji rozumianym jako różnicowanie perspektyw oraz postępem rozwoju myślenia formalnego możliwe jest wyjście z fazy egocentryzmu oraz idealizmu. Adolescenci na drodze rozwoju poprzez wykorzystywanie wspomnianych wcześniej operacji formalnych w procesach myślowych są coraz bardziej skłonni do zestawiania własnego punktu widzenia z perspektywą osób trzecich, co pozwala im na zdecydowanie dojrzałe budowanie relacji, utrzymywanie kontaktu oraz dostrzeganie zarówno różnic, jak i podobieństw między nimi (Czerwińska-Jasiewicz, 2015, s. 125–127).

Charakterystycznym elementem dorastania, widocznym w życiu społecznym adolescentów, jest pojawiająca się u nich silna potrzeba posiadania oraz wyrażania własnej autonomii w podejmowanych działaniach. Do zaspokojenia tych potrzeb niezbędne jest jednak młodym ludziom poczucie indywidualności oraz odrębności od innych, co kluczowe jest także w procesie krystalizowania własnej tożsamości. Podejmowane przez młodzież działania oraz prezentowane przez nią zachowania, stanowiące równocześnie przejaw ich nadmiernej swobody i pragnienia przedwczesnego osiągnięcia niezależności, są przez osoby dorosłe i starsze, odpowiedzialne za procesy wychowania i kształtowania młodzieży, interpretowane jako forma sprzeciwu wobec ich woli oraz postrzegane jako niepoważanie autorytetu. Z tego powodu właśnie relacje adolescentów z osobami dorosłymi zazwyczaj są określane mianem trudnych i burzliwych. Konflikty między dorosłymi i osobami dorastającymi zaklasyfikować można do trzech grup. Pierwszą grupę stanowią konflikty będące pochodną postępujących zmian rozwojowych, do drugiej grupy zaliczyć można konflikty, których podłożem są cechy indywidualne zarówno rodziców, jak i dzieci, natomiast trzecia grupa to konflikty pokoleniowe. Konflikty zaklasyfikowane do grupy pierwszej i drugiej to sytuacje sporne mające swoje odzwierciedlenie w codziennym wymiarze funkcjonowania dynamicznie zmieniających się adolescentów, których doskonałym przykładem są wybory podejmowanych przez nastolatków aktywności, które nie zawsze spotykają się z aprobatą oraz akceptacją osób dorosłych. Źródeł konfliktów tego rodzaju upatrywać można

także w przestrzeni rodziny, gdzie egzekwowany jest między innymi poziom zaangażowania członków w życie rodzinne, czy też sposób oraz jakość wypełniania obowiązków domowych. Natomiast sytuacje konfliktowe należące do grupy trzeciej to kontrastowe zestawienie ze sobą odmiennych wizji świata przedstawicieli różnych pokoleń (Gurba, 2006).

Do powstawania sytuacji konfliktowych bardzo często dochodzi w okresie, kiedy adolescenti stopniowo adaptują się do zmian biologicznych zachodzących w ich organizmach, co bywa dla nich niezrozumiałe oraz frustrujące. Silne napięcie związane ze zmianami manifestuje się w podejmowanych przez młodzież działaniach oraz prezentowanych zachowaniach czy postawach. Osoby dorosłe niedostrzegające wyzwań rozwojowych, z jakimi zmagają się adolescenti, często ustalają wobec młodych osób wymagania, które okazują się wyraźnie odmienne od tych, które tworzone są przez nich samych. Wymagania te dotyczyć mogą stosunku do edukacji, obowiązków domowych, wyglądu czy nawet form spędzania czasu wolnego. Warto podkreślić, iż pewne sfery będące podłożem sytuacji konfliktowych odgrywają znaczącą rolę w kształtowaniu osobowości adolescentów, a są to mianowicie: sfera postaw w stosunku do problemów o charakterze politycznym i społecznym, sfera postaw pożądanego systemu wartości i moralnych postaw oraz światopoglądu, a także identyfikacja z własnym pokoleniem oraz preferowany przez jednostkę styl życia. Wszystkie opisane wyżej rodzaje konfliktów powinny być postrzegane zupełnie naturalnie w perspektywie rozwoju adolescentów, gdyż ważne dla nich są takie elementy jak zabieganie o własną swobodę i niezależność. Będąca odpowiedzią na całokształt postaw młodzieży postawa osób dorosłych wymagająca autorytetu oraz poszanowania ma jednak swoje racjonalne wytłumaczenie, albowiem to właśnie obowiązkiem dorosłych jest zapewnienie odpowiednich warunków rozwoju dla dzieci i młodzieży, gdzie bez wątpienia wiodącą wartością jest bezpieczeństwo. W celu zapewnienia możliwie jak najkorzystniejszych warunków sprzyjających rozwojowi konieczna jest zatem pewnego rodzaju kontrola nad aktywnościami oraz podejmowanymi wyborami adolescentów. Piecza osób dorosłych sprawowana nad młodzieżą związana jest często z nadmiernym poczuwaniem się opiekunów do odpowiedzialności. Nadopiekuńczość ta powinna mieć jednak swoje racjonalne granice, a sprawowne opieki nie powinno przybierać formy nieuzasadnionego ograniczania wolności młodzieży do prawa decydowania o sobie czy eksplorowania świata, które podejmowane jest przez nich między innymi na drodze selekcji własnych aktywności (Gurba, 2013, s. 72–74).

Zdaniem Marii Czerwińskiej-Jasiewicz w przypadkach relacji rodzinnych, w których konflikty między adolescentami a osobami dorosłymi są bardzo częste i utrudniają prawidłowe funkcjonowanie społeczności rodzinnej, a wszystkie za-

stosowane przez starszych metody przeciwdziałania występowaniu konfliktu zawodły, skuteczna mogłaby okazać się zasada „delegowania autorytetu” autorstwa Erika H. Eriksona, zgodnie z którą stopniowo, wraz z postępującym dojrzewaniem adolescentów, zwiększa się ich udział w podejmowaniu istotnych z ich punktu widzenia decyzji, które dotychczas niemalże w zupełności należały do rodziców czy innych osób dorosłych sprawujących nad nimi opiekę. Istnieją jednak pewne obszary funkcjonowania adolescentów, nad którymi przynajmniej do pewnego momentu powinny stosować pieczę osoby dorosłe ze względu na swoje większe doświadczenie życiowe i zgromadzoną wiedzę (Czerwińska-Jasiewicz, 2015, s. 129).

Relacje, jakie łączą adolescentów z ich rodzicami bądź innymi osobami, które pełnią kluczowe role wychowawcze o charakterze rodzicielskim czy opiekuńczym, na tle relacji z innymi osobami dorosłymi są jednak o wiele ważniejsze w życiu osobistym młodych ludzi ze względu na silną więź emocjonalną i biologiczną, jaka ich łączy. W okresie wczesnej adolescencji między dorastającą młodzieżą i rodzicami dochodzi do sytuacji konfliktowych charakteryzujących się dużą intensywnością, a także wzmożoną częstotliwością. Naturalnie w okresie tym osoby dorastające w ramach poszukiwania oraz kształtowania własnej struktury „Ja” poświęcają zdecydowanie większą uwagę relacjom rówieśniczym, przez co oddalają się emocjonalnie od własnych rodziców. Jest to tendencja zdecydowanie odwrotna, wobec tej, która miała miejsce we wcześniejszych latach rozwoju, kiedy to rodzice stanowili dla swoich dzieci „bezpieczną przystań”. Odpowiednie starania wychowawcze podejmowane przez rodziców oraz zaangażowanie płynące z obu stron relacji z biegiem czasu przynoszą oczekiwane efekty, a stosunki ulegają znacznemu polepszeniu. Na poprawę stosunków rodzinnych wpływa wiele czynników, także tych osobowościowych. Konfliktowe relacje między młodzieżą a rodzicami stopniowo, wraz z upływającym czasem i zachodzącymi przemianami, przekształcają się w relacje zdecydowanie bardziej partnerskie oraz symetryczne, które przygotowują młodzież do prawidłowego funkcjonowania w relacjach społecznych w okresie dorosłości. Co więcej, na podstawie wypracowanych relacji młode osoby będą mogły podjąć wartościową próbę określenia własnej tożsamości. Wnioskować można zatem, iż w fazie końcowego dorastania konflikty z rodzicami nie są już tak powszechne jak na wcześniejszych etapach dorastania (Oleszkowicz i Senejko, 2012, s. 277–278).

Pochylając się nad zagadnieniem znaczenia relacji adolescentów z osobami dorosłymi, warto poświęcić uwagę jednemu z typów takich relacji – relacjom wertrykalnym. Relacje te mogą łączyć dorastające dzieci nie tylko z rodzicami, ale i z innymi znaczącymi osobami, jakimi mogą być dziadkowie, nauczyciele czy innego rodzaju mentorzy. Relacje wertrykalne charakteryzuje to, iż wywierają bezpośredni

wpływ na doświadczenia integrujące młode osoby. To właśnie od osób dorosłych, szczególnie tych znaczących w życiu młodych ludzi, zależy sposób zorganizowania przestrzeni społecznej adolescentów, wybór środowiska zamieszkania, aktywności pozalekcyjnych czy utrzymywanych kontaktów personalnych. Od osób dorosłych w dużym stopniu zależy więc to, w jakim stopniu zaspokajane są podstawowe potrzeby społeczne, a także, jak dzieci i nastolatki funkcjonują w kontaktach społecznych z innymi. Jest to jednak klasyczny przykład pośredniego wpływu dorosłych, który należy rozumieć między innymi jako rodzaj kompetencji psychologicznych, które przekładają się między innymi na efekty wychowania (Dołęga, 2010, s. 120–121).

Analizując znaczenie relacji społecznych w okresie dorastania młodego człowieka, trudno pominąć aspekt relacji rówieśniczych, których znaczenie na tym etapie rozwoju jest prawdopodobnie najistotniejsze w perspektywie całego rozwoju ludzkiego życia. Złożoną refleksję nad znaczeniem relacji rówieśniczych warto rozpocząć od wartości, jaką stanowi sama w sobie grupa rówieśnicza, która z założenia składa się z osób w zbliżonym wieku, które często łączą wspólne elementy życiorysu, takie jak na przykład: wspólne miejsce zamieszkania, wspólna klasa szkolna czy grupa, do której adolescencji uczęszczają. Bardzo często za tak zwaną atrakcyjnością grupy rówieśniczej przemawia zbliżony status społeczny tworzących ją członków, przez co o wiele łatwiej o wspólne powiązania (Piotrowski i in., 2014, s. 20–21).

Adolescenci w gronie rówieśniczym spędzają szacunkowo ponad połowę czasu swojej aktywności każdego dnia, zarówno w czasie trwania zajęć lekcyjnych, jak i w czasie wolnym od realizacji obowiązków szkolnych. Jak podkreślała psycholog Helen Bee, jest to zdecydowanie większa ilość czasu niż ta, którą adolescenti poświęcają na wszelkiego rodzaju aktywności podejmowane wraz z udziałem rodziców czy innych członków rodziny. Grupa rówieśnicza i wynikające z niej relacje społeczne pełnią w życiu młodego człowieka szereg znaczących funkcji, gdyż równocześnie stanowią dla niego naturalne środowisko, w którym jednostki wspólnie spędzają czas na aktywnościach takich jak: nauka, rozrywka, współpraca czy odkrywanie świata, które realizowane w pojedynkę z pewnością nie byłyby tak efektywne bądź wręcz niemożliwe. Jedną z bardzo istotnych cech grupy rówieśniczej jest to, że dzięki funkcjonowaniu w niej adolescenti mają możliwość pomyślnej realizacji potrzeby przynależności – warunkiem koniecznym jest jednak skuteczna identyfikacja z wartościami oraz normami postępowania, jakie dana grupa przyjęła za własne, ponadto niezbędne jest także uzyskanie akceptacji ze strony członków tworzących ową zbiorowość. Co więcej, za sprawą funkcjonowania w grupie rówieśniczej nastolatki usiłują odsunąć

wpływ kurateli rodziców i opiekunów na rzecz bardziej niezależnych decyzji. Grupa rówieśnicza poprzez wywieranie silnego wpływu na tworzące ją jednostki wyposaża je w pewne komponenty determinujące proces wejścia w dorosłość, dzieje się tak za sprawą „konformizmu grupy”, zjawiska które należy rozumieć jako zmienność jednostki pod wpływem osób trzecich, a także silnej presji społecznej ze strony całej danej zbiorowości. Najsilniejszy wpływ grupy rówieśniczej na dorastające jednostki zaobserwować można w okolicach 13 i 14 roku życia (Bee, 2004, s. 375).

Relacje rówieśnicze zapewniają zatem istotną dla rozwoju możliwość zaspokajania potrzeb psychicznych i społecznych adolescentów. Grupa rówieśnicza jako zbiorowość ze względu na swoją charakterystykę pełni szereg korzystnych funkcji. Refleksję nad nią należy rozpocząć od podkreślenia faktu, iż bardzo często taka grupa łączy osoby o podobnym statusie społecznym, co nie wyklucza jednak pomyślnego funkcjonowania grup zróżnicowanych pod względem kulturowym, z czym ściśle związana jest funkcja „egalitaryzacji struktury społecznej” oraz funkcja „pokonywania barier tworzonych przez stereotypy”. W przestrzeni grupy rówieśniczej tworzące ją jednostki mają możliwość obcowania z podmiotami, których normy, wartości i poglądy mogą okazać się nieco rozbieżne. Zjawisko to w interesujący sposób można zaobserwować wyraźnie na etapie edukacji w szkołach średnich, w szczególności w większych miastach, gdzie klasy edukacyjne tworzą uczniowie pochodzący ze zróżnicowanych środowisk, zarówno pod względem kulturowym, jak i społeczno-ekonomicznym. Miejsce zamieszkania czy styl wychowania wywodzący się ze środowiska rodzinnego to tylko jedno z wielu czynników, które w znaczący sposób wpływają na styl życia i funkcjonowania młodych ludzi. Miejsce zamieszkania wpływa na warunki środowiskowe znaczące w kontekście stymulowania rozwoju adolescentów. Młodzież miejska zdecydowanie częściej ma dogodniejszy dostęp do zasobów kulturowych, takich jak kino, teatr czy obiekty turystyczno-rekreacyjne, które zazwyczaj położone są w przestrzeni miejskiej. Grupa rówieśnicza w naturalny sposób pełni także funkcję „organizacji czasu wolnego” ze względu na to, iż adolescenti większość swojego wolnego czasu spędzają w gronie rówieśniczym, a nie rodzinnym. Równieśników łączą poczucie wzajemnego zrozumienia i podobne cele. W tym znaczeniu grupa rówieśnicza pełni też funkcję „zaplecza emocjonalnego i psychicznego młodzieży”. Przekazuje swoim członkom wiele wartości wyższych; pełni zatem także funkcję „dystrybutora wartości”. Oprócz tego realizuje funkcję „dostarczyciela wrażeń, przygód i nowych doświadczeń”, gdyż młodzież przyswaja treści i jest bardzo zaabsorbowana wzorcami, nawykami oraz sposobami postępowania rówieśników z bliskiego otoczenia (Misztal, 1974, s. 115–119).

Obiektywna refleksja nad funkcjonowaniem oraz zaangażowaniem adolescentów w przestrzeń społeczną, jaką stanowi grupa rówieśnicza, skłania do ponownego pochylenia się nad zjawiskiem konformizmu grupy, polegającym na silnym wpływie (zarówno pozytywnym, jak i negatywnym) na kondycję psychiczną jednostek tworzących grupę. Grupa rówieśnicza może być dla młodych, dojrzewających osób na tyle znacząca, iż negatywne osądy oraz presja ze strony rówieśników mogą przyczyniać się do spadku poczucia własnej wartości, a w związku z tym do pojawiania się uczuć i emocji trudnych. Co ciekawe, młode osoby, funkcjonując pod silną presją grupy rówieśniczej, wykazują tendencje do obarczania winą za złe samopoczucie siebie, a nie grupę znajomych. Grupa może mieć jednak także pozytywny wpływ na swoich członków, co przejawiać się może we wzajemnym motywowaniu się do realizacji własnych pasji, nauki czy odnoszenia sukcesów edukacyjnych i osobistych. Związana ze sobą emocjonalnie grupa motywuje się także do działań ukierunkowanych na niesienie dobra innym. Bee, podobnie jak Erikson, podkreślała, iż rówieśnicy stanowią znaczącą siłę w kształtowaniu osobowości każdego dziecka, które na drodze rozwoju i procesów związanych z dojrzewaniem zmienia się stopniowo w adolescenta. Wpływ rówieśniczy na jednostkę ludzką nigdy nie jest wyłącznie negatywny czy wyłącznie pozytywny (Bee, 2004, s. 376).

Zdaniem Krzysztofa Przeclawskiego grupa rówieśnicza wyposaża dorastające jednostki w takie zasoby, jakich nie jest w stanie zapewnić im żadne inne wartościowe środowisko: szkolne czy rodzinne. Ponadto grupa ta pozytywnie wpływa także na aspekty takie jak: nauka samodzielności, krystalizacja systemu wartości czy polaryzacja ról płciowych, równie znacząca dla rozwoju społecznego (Przeclawski, 1971, s. 69).

W kontekście funkcjonowania młodzieży w zbiorowościach zbliżonych charakterem do grup rówieśniczych warto poruszyć także wątek subkultur, grup osób kierujących się w życiu podobną ideologią, zasadami oraz wartościami. Forma realizacji potrzeby przynależności poprzez identyfikację z subkulturami i uczestnictwo w subkulturach są dla młodzieży szczególnie atrakcyjne, gdyż często związane jest to z realizacją wspólnych pasji, podobnymi preferencjami dotyczącymi na przykład gustu muzycznego czy też odczuwaniem silnych wrażeń związanych ze wzmożoną aktywnością w życiu społecznym. Aktywności te mają miejsce przy okazji udziału w różnych formach zgrupowań czy przejawach ekspresji artystycznej. Istnienie i funkcjonowanie subkultur w życiu młodzieży jest pomocne w odkrywaniu oraz doświadczaniu siebie także w aspekcie kształtowania tożsamości zarówno osobistej, jak i tej grupowej, społecznej. Istnieje szereg aspektów, które uznać można za pozytywne w uczestnictwie młodych osób w subkulturach, a mia-

nowicie: wpływ na rozwój poczucia własnej wartości jednostki, wymiana i analiza doświadczeń z okresu dzieciństwa, wpływ na rozwój świadomości, kształtowanie i modelowanie umiejętności niezbędnych do pracy nad sobą, poznawanie siebie oraz własnych pragnień, możliwość przyjmowania nowych ról, związanych również z nowymi zobowiązaniami, oraz tworzenie zupełnie nowego obrazu i wizji siebie. Subkultura – jak każdy obszar społecznego funkcjonowania – stanowi, szczególnie dla młodzieży, także swego rodzaju ryzyko pojawienia się pewnych zagrożeń, gdyż aktywności w jej obrębie poprzez niekontrolowaną oraz nieprzemyślaną ekspresję mogą stać się źródłem konfliktów z prawem czy kontaktu ze szkodliwymi użytkownikami. Subkultury to zbiorowości ludzi, którym zależy na ponadprzeciętnej swobodzie i wolności wyrażania własnych poglądów, przez co nie zawsze spotykają się one z pozytywnym odbiorem społeczeństwa. Nieprzychylny odbiór może także stanowić swego rodzaju niebezpieczeństwo, wynikające między innymi z podejmowania takich aktywności jak głoszenie kontrowersyjnych oraz odmiennych wartości i poglądów w wymiarze publicznym, szczególnie w formie prowokacyjnej (Złotucha, 2012, s. 89–90).

Popkultura, poprzez kreowanie subkultur za sprawą globalnego zasięgu mediów, stanowi jeden z głównych, a tym samym najsilniejszych mechanizmów napędowych życia w okresie adolescencji. Jej ostatecznego zasięgu, skutków oraz realnego wpływu na życie młodych ludzi nie da się jednak dokładnie oszacować (Teodorczyk, 2014, s. 10).

W okresie adolescencji, poza niewątpliwie istotną rolę, jaką w życiu jednostek odgrywają formy życia zbiorowego takie jak grupy rówieśnicze czy też te subkulturowe, bardzo ważnym elementem są także relacje indywidualne nawiązywane przez młodzież. Relacje przyjacielskie w okresie adolescencji zyskują charakter o wiele bardziej intymny, gdyż dojrzewający człowiek na tym etapie jest zdecydowanie bardziej biegły niż w dzieciństwie w rozpoznawaniu i wyrażaniu własnych uczuć wobec innych ludzi. W relacjach tych intymność nie oznacza jednak wyłącznie bliskości fizycznej, lecz więź emocjonalną, dzięki której osobom w tego typu relacjach zdecydowanie łatwiej jest dzielić się własnymi tajemnicami, doświadczeniami, planami czy odczuciami na tematy wrażliwe, wymagające refleksji, jak i te dotyczące prozaicznych spraw życia codziennego. Nawiązywanie relacji przyjacielskich oraz ich pielęgnowanie stanowi dla adolescentów źródło emocjonalnego wsparcia w okresie szczególnie sensytywnym, jakim jest „czas burzy i naporu”, okres wzmożonej emocjonalności typowy dla etapu dorastania. Ilość dynamicznie zachodzących w tym okresie zmian sprawia, że obecność osoby wartej zaufania jest czymś budującym dla młodych, często zagubionych ludzi. Błędy popełniane w relacjach przyjacielskich oraz wszelkie pojawiające się w tym aspekcie trudności

stanowią pewnego rodzaju naukę oraz doświadczenie, które zaowocować może tworzeniem lepszych relacji w dorosłości (Bee, 2004, s. 375).

Przyjaźń w życiu człowieka stanowi ogromną wartość, gdyż jest on istotą relacyjną i społeczną. Związek przyjacielski to wprawdzie pierwsza tak bliska relacja, jaką dorastający człowiek nawiązuje w ciągu swojego życia z osobami spoza rodziny, w której uczy się podstawowych zasad oraz norm funkcjonowania społecznego. To związek, którego fundamentem są łączące podmioty uczucia i emocje oraz gotowość niesienia pomocy w obowiązkach, wyzwaniach czy sytuacjach kryzysowych. Przyjaźń to także ogromne pokłady wsparcia psychologicznego, podtrzymuje wartości świadczące o wzajemnym szacunku i poszanowaniu stron. Związek przyjacielski wspiera wartości ludzkie, procesy integrowania osobowości adolescentów oraz ich dążenia do utrzymywania psychicznej równowagi. Przyjaźń jako związek jest jedną z najbardziej „efektywnych odpowiedzi” na podstawowe potrzeby ludzkie, których opracowania dokonał Abraham Maslow. Zdrowy związek przyjacielski stanowi duże wsparcie w kontekście dbałości o bezpieczeństwo drugiej osoby, w aspekcie zarówno psychicznym, jak i fizycznym, stwarza możliwości satysfakcjonującego udziału w życiu społecznym, które dla wielu dorastających jednostek jest o wiele bardziej komfortowe, gdy w pobliżu jest bliska osoba, w obecności której łatwiej jest eksplorować przestrzeń społeczną, nie zawsze przepełnioną życzliwością i szacunkiem między tworzącymi ją podmiotami. Zaspokojenie za sprawą przyjaźni powyższych potrzeb ludzkich umożliwia dążenia jednostki do zaspokojenia wyższych potrzeb, takich jak choćby samorealizacja (Maslow, 1990, s. 72–102).

Relacje przyjacielskie umożliwiają adolescentom spojrzenie na wiele aspektów życia z zupełnie nowej perspektywy osób trzecich. Młodzieży funkcjonujących w relacjach o charakterze przyjacielskim zdecydowanie łatwiej jest uzewnętrznic się i podzielić własnymi refleksjami, gdyż relacje te z założenia opierają się na swobodnej i pełnej zaufania wymianie doświadczeń. Ogromnie wartościowe są także relacje przyjacielskie nawiązywane między osobami przeciwnej płci, dzięki której adolescenti mogą lepiej poznać i zrozumieć wyzwania, z jakimi dane jest się mierzyć kobietom i mężczyznom w społeczeństwie, w którym wciąż funkcjonują dość wyraźne stereotypy dotyczące oczekiwań wobec przedstawicieli obu płci. Przyjaźń to zatem rodzaj relacji opartej na sympatii, życzliwości oraz wsparciu na wielu płaszczyznach, gdzie istnieje przede wszystkim swobodna możliwość wyrażania siebie oraz własnego zdania, gdzie główną przesłanką jest zaufanie wobec drugiej osoby. Przyjaźń dla każdego człowieka, a w szczególności dla adolescentów, jest przestrzenią, dzięki której nie czują się oni osamotnieni, a ich osobiste „Ja” staje się niejako powielone, przez co historie i przeżycia osób tworzących związki przyjacielskie mają znaczenie w życiorysach każdej z osób (Wasielewska, 2013).

W życiu nastolatków przychodzi taki etap, kiedy dominacja relacji przyjacielskich osób tej samej płci zmienia się w pogłębiające się zainteresowanie osobami płci przeciwnej oraz ma miejsce podejmowanie prób nawiązywania z nimi bardziej intymnych relacji. Niemniej jednak warto zaznaczyć, iż etap ten nieco inaczej wygląda u osób o orientacji homoseksualnej, gdyż ich relacje na pozór przyjacielskie z czasem zmierzają i przekształcają się w kierunku relacji bardziej intymnych. Stosunki heteroseksualne między jednostkami opierają się w dużym stopniu na zainteresowaniu seksualnością fizyczną i związane są z kształtowaniem umiejętności z zakresu zachowań intymnych, jak odczytywanie sygnałów wysyłanych przez partnera czy partnerkę w relacjach. Umiejętności te nabywa się początkowo w mniejszych grupach rówieśniczych, a następnie w relacjach intymnych dwojga osób. Nowy typ relacji oraz stosunków społecznych pomiędzy przedstawicielami płci przeciwnych jest także formą przygotowania do wykrystalizowania dorosłej tożsamości płciowej, dlatego też jest to tak ważny aspekt dorastania, a związki powstające w tym okresie mają charakter „preintymny”, ze względu na pojawiającą się u adolescentów dezintegrację seksualną (Bee, 2004, s. 378).

Podsumowanie

Refleksja nad znaczeniem relacji międzyludzkich w życiu adolescentów pozwala spojrzeć na istotę rozwoju społecznego w okresie dorastania. Warto jednak zwrócić uwagę, iż rozwój ten jest procesem dalej postępującym w okresie dorosłości. Przemiany zachodzące właśnie w okresie adolescencji odgrywają szczególnie istotną rolę, gdyż za ich sprawą jednostka uczy się, jak pełnić nowe z perspektywy dotychczasowego życia role społeczne, do których z pewnością zalicza się rola partnera życiowego. Wszystkie relacje międzyludzkie pojawiające się w toku rozwoju adolescentów niezależnie od ich form i wymiarów kształtują w sposób znaczący umysły i postawy młodych ludzi, dostarczając im złożone zasoby kulturowe i społeczne, które pozwalają nie tylko na zaspokajanie podstawowych potrzeb ludzkich, ale i wyposażają adolescentów w zasoby, z których w przyszłości w pełni będą mogli korzystać w swoim dalszym, dorosłym życiu. Dlatego tak ważne jest, aby osoby odpowiedzialne za wychowanie i opiekę oraz kształtowanie adolescentów respektowały ich rozwojowe potrzeby nawiązywania oraz podtrzymywania relacji z innymi, zachowując przy tym zdrowy rozsądek oraz zasady bezpieczeństwa.

Bibliografia

- Bee, H. (2004). *Psychologia rozwoju człowieka* (tłum. A. Wojciechowski). Zys i S-ka.
- Czerwińska-Jasiewicz, M. (2015). *Psychologia rozwoju młodzieży w kontekście biegu ludzkiego życia*. Wydawnictwo Difin.
- Dołęga, Z. (2010). *Psychologiczne podstawy i społeczny aspekt wychowania integrującego*. Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM.
- Garba, E. (2006). Relacje: rodzice – dorastające dzieci w ocenie rodziców i ich dorastających dzieci. *Psychologia rozwojowa*, 11(1), 81–90. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/200cef6d-07c8-41db-91a6-9a506e041e7d/content>
- Garba, E. (2013). *Nieporozumienia z dorastającymi dziećmi w rodzinie: uwarunkowania i wspomaganie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Maslow, A. (1990). *Motywacja i osobowość* (tłum. P. Sawicka). Instytut Wydawniczy PAX.
- Misztal, B. (1974). *Grupy rówieśnicze młodzieży*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Oleszkowicz, A., Senejko, A. (2012). Dorastanie. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Podręcznik akademicki* (s. 259–286). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Piotrowski, K., Ziółkowska, Z., Wojciechowska, J. (2014). Rozwój nastolatka: wczesna faza dorastania: wiek 11/12–14/15 lata. W serii: A.I. Brzezińska (red.), *Niezbędnik Dobrego Nauczyciela* (seria I, t. 5). Instytut Badań Edukacyjnych.
- Przeclawski, K. (1971). *Instytucje wychowania w wielkim mieście. Wybrane problemy socjologii wychowania*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Teodorczyk, M. (2014). *Zakaz wstępu! O młodzieżowej (pop)kulturze i relacjach społecznych dla kadry nauczycielskiej, służb społecznych i rodziców*. Instytut Rozwoju Służb Społecznych.
- Wasielewska, H. (2013). Znaczenie przyjaźni w rozwoju psychospołecznym dzieci i młodzieży. *Nauczyciel i Szkoła*, 1(53), 83–101. [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nauczyciel_i_Szkola/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_\(53\)/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_\(53\)-s83-101/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_\(53\)-s83-101.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Nauczyciel_i_Szkola/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_(53)/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_(53)-s83-101/Nauczyciel_i_Szkola-r2013-t1_(53)-s83-101.pdf)
- Złotucha, K. (2012). Wpływ subkultur na życie młodzieży. *Innowacje psychologiczne*, 1(1), 81–90. https://wydawnictwo.wsei.eu/wp-content/uploads/2020/09/IP_1_2012.pdf

